

MÍSTO PEDAGOGICKÉ LITERATURY V SEBEVZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ ZŠ JAKO VÝRAZ NĚKTERÝCH STRÁNEK SOCIÁLNÍHO POSTAVENÍ UČITELŮ

MILAN KRATOCHVÍL

Vymezení problematiky

Sebevzdělávání učitelů je základním atributem učitelské profese. Na nutnost dalšího sebevzdělávání nalézáme výzvy od existence učitelské profese vůbec. K tomu účelu se začaly vydávat odborné pedagogicko – metodické časopisy včetně samostatných pedagogicko – metodických monografických studií. Ve všech příručkách a učebnicích pro kandidáty učitelství se nutnost dalšího vzdělávání zdůrazňovala.

Ve druhé polovině šedesátých let docházelo u nás k oživení tvůrčího pedagogického myšlení. Pronikají k nám nově progresivní pedagogické myšlenky. Učitelská veřejnost je seznamována s výsledky bádání v oblasti pedagogiky a psychologie na Západě. Tato skutečnost se odrážela v odborných studiích, v odborných časopisech i v produkci SPN.

V této době jsme pojali záměr zjistit, zda učitelé na tehdejší ZDŠ se seznamují s literaturou, která přinášela progresivní nové myšlenky z oblasti pedagogicko – psychologické. Seznamují se učitelé prostřednictvím samostatného studia?

Abychom mohli na tyto otázky odpovědět, provedli jsme jednoduché šetření dotazníkovou metodou. Byli jsme si vědomi toho, že dotazníková metoda skýtá v sobě úskalí. Spočívá v tom, že se jí nedá postihnout kvalitativní stránka problému. Naším záměrem to však nebylo. Usilovali jsme zjistit jen základní údaje, které se mohly stát později východiskem pro výzkum, který by usiloval postihnout i kvalitativní stránku problému. Pro získání základních, svou povahou kvantitativních údajů, uvedená technika vyhovuje. Výsledky šetření byly doplněny besedou s učiteli. Šetření bylo provedeno u 256 učitelů ZDŠ dotazníkovou metodou.

Výsledky nebyly publikovány. Celý náhled, ve kterém byly výsledky šetření publikovány, byl zabaven a likvidován v období „politické normalizace“ po srpnu 1968.

Analogické šetření jsme provedli v roce 2000. Za posledních deset let vyšla také řada pedagogických a psychologických publikací, které by mohly obohatit učitele a pozitivně se odrazit ve vyučovacím procesu.

V roce 2000 jsem postupovali analogicky jako v roce 1967, rozdíl byl jen v počtu respondentů. V roce 1967 se dotazníkového šetření zúčastnilo 158 respondentů, učitelů 6. - 9. ročníku ZDŠ, v roce 2000 to bylo 63 učitelů 6. - 9. ročníku ZŠ. (Podmínky pro podobná šetření byly v roce 2000 méně příznivé než v roce 1967.)

Výsledky

Základní informace o školské politice, změnách ve školství, ale i o nových odborných publikacích, jsou obsaženy v Učitelských novinách. V roce 1967 uvedlo 52% učitelů, že je pravidelně čte. V roce 2000 nikdo. Nepravidelně je v roce 1967 četlo 48%, v roce 2000 70%. Ale 30% učitelů uvedlo v roce 2000, že Učitelské noviny nečte vůbec. Na metodicko – didaktické úrovni učitelů má zájem i vedení školy. Proto nás zajímalo, které metodicko – didaktické časopisy mají učitelé k dispozici ve škole. V roce 1967 nebyla škola, ve které by učitelé neměli k dispozici metodické časopisy. Podle výpovědi učitelů v roce 2000 existuje 53% škol, které neposkytují učitelům žádné metodické časopisy. 30% uvádí, že mají ve škole jen Učitelské noviny k dispozici. Pouze 23% uvádí, že ve škole mají k dispozici některé metodické časopisy.

Podobný obraz skýtají i letošní odpovědi na otázku, které odborné metodické časopisy sledují. 53% učitelů uvedlo, že nesleduje žádné metodické časopisy. 30% sleduje časopisy, které se vztahují k výuce. V roce 1967 uvedlo 76% učitelů, že sledují odborné časopisy (např. 7 učitelů v roce 1967 uvedlo, že sleduje a čte časopis Pedagogika). V roce 2000 uvedlo 23% učitelů, že sledují jen časopisy určené pro zájmovou činnost, např. Včelař apod.

V posledních letech bylo vydáno několik pozoruhodných pedagogicko – psychologických publikací. Zajímalo nás, zda učitelé některou publikaci alespoň přečetli, nebo prostudovali v posledních dvou letech. V roce 1967 uvedlo 33% dotázaných učitelů, že přečetlo a 28% dokonce prostudovalo alespoň jednu publikaci. To jest, že 61% respondentů přečetlo, případně prostudovalo jednu odbornou publikaci. V roce 2000 uvedlo 54% učitelů, že přečetlo nebo prostudovalo alespoň jednu odbornou publikaci, která se vztahuje k učitelské profesi, i když mnohdy i nepřímou. V mnohých případech se jednalo o psychologickou literaturu, která se k práci učitele vztahovala jen okrajově.

Již v roce 1967 jsem si položili otázku, zda učitelé nejsou přetížení přesčasovými hodinami. Proto jsme zjišťovali jejich úvazky. Analogické otázky jsme si položili opět v roce 2000. Zjistili jsme, že rozdíly ve výši úvazku učitelů v roce 1967 a 2000 jsou nepatrné, nevýznamné. Podobně není výrazných rozdílů mezi učiteli dříve a nyní v délce doby věnované přípravě na vyučování.

Dále nás zajímalo, zda sebevzdělávání učitelů nebrání povinnosti, činnosti, které bezprostředně nesouvisí s přípravou na vyučování a přímo s vyučovacím procesem. Máme na mysli činnosti, které se zpravidla nazývají funkce. Proto jsme v našem šetření věnovali pozornost i této problematice. Učitelé v dotazníku jak v roce 1967 i 2000 měli uvést funkce, které zastávají mimo školu a ve škole a kolik hodin týdně jim věnují. I když řada funkcí v roce 1967 byla formální, bez funkce bylo 15% učitelů. Z toho vyplývá, že 85 % učitelů při svém učitelském povolání vykonávalo činnosti, které jim zabíraly jednu až čtyři hodiny týdně. Při hlubší analýze jsme zjistili, že služebně starší učitelů vykonávali činnosti funkce spíše mimo školu. Služebně mladší učitelé vykonávali funkce více ve škole. Šlo zpravidla o péči o školní sbírky, péči o knihovnu, o práci ve společenských organizacích, tělovýchově apod.

Ovšem zatížení učitelů se těmito činnostmi v roce 2000 změnilo. V současné době pouze 23% učitelů vykonává činnosti, které bychom mohli označit jako funkce. Jde především o činnosti ve škole, jako správa sbírek apod.

Závěr

Naše šetření upozornilo na neutěšený stav v oblasti sebevzdělávání učitelů v současné době. I když jsme si vědomi, že zkoumaný vzorek učitelů je malý, abychom mohli činit z něj zobecňující závěry, dosažené výsledky jsou varující. Bylo by ku prospěchu, kdybychom otázkám sebevzdělávání učitelů věnovali větší pozornost.

Měli bychom se zaměřit na vytváření předpokladů pro sebevzdělávání učitelů. Za základní předpoklad pokládáme, aby školy mohly doplňovat učitelské knihovny a knižní novinky z pedagogicko – psychologicko – metodické literatury, a aby učitelé všech aprobací měli možnost ve škole sledovat metodické časopisy.

AUTOR – KONTAKT:

Doc. PhDr. Milan Kratochvíl, CSc.
katedra pedagogiky a psychologie
Pedagogická fakulta
Technická univerzita v Liberci
Hájkova 6
Liberec

Tel.: (048) 535 4220

E-mail: parove.vyuc@antik-fryc.cz